

regnat de R. Berenguer I i la revolta dels mutans feudals, la qual -no ho oblidem- segons l'autor francès tingué la seva principal senya d'identitat en la privatització de la fiscalitat i justícia comtals. De fet, quan els titulars venen o donen els castells termenats inclouen sempre la fórmula "cum primiciis et decimis earum terminis", prou explícita. A més, dins de cada *castrum*, es detecta des dels inicis una superposició de jurisdiccions mitjançant la correcta interpretació d'un instrument jurídic aparegut a la documentació catalana a finals del s. IX i que, durant tot el s. X fa referència unívocament al *dominium* senyorial: l'alou. C. Batet ha verificat la hipòtesi plantejada per R. Martí a meitat dels vuitanta amb la qual el mite del "petit pagès aloer" s'esfondrava. Recentment, l'any 1997, el mateix autor ha publicat un estudi exhaustiu, que no fa més que confirmar la hipòtesi de treball ja esmentada, on se'ns presenta nítidament l'existència al llarg del segle X d'un "règim alodial" nascut de la privatització del *beneficium* carolingi a finals dels s. IX.

C. Batet entén l'alou com a "unitat territorial al voltant de la qual, i en el marc del castell termenat, s'organitza el domini de la terra en aquest territori" (p.64). És a dir, els castells termenats es subdivideixen jurisdiccionalment en alocs, que poden pertànyer sense cap problema a senyors que no tinguin res a

veure amb els titulars dels castells, en els quals es perceben censos que, òbviament, recauen sobre els pagesos que hi treballen la terra. L' *alodium*, doncs, és el ple domini sobre la terra -de fet sobre els pagesos que la treballen-, i no la plena propietat, com demostren les mencions de "proprietas" en terres i vinyes que són venudes dins l'alou per particulars. Veiem, doncs, com els suposats "pagesos aloers" que s'aventuraven a "repoblar" les terres conquerides no ho són tals. L'aloer és el senyor i, forçosament, ho ha de ser d'una població anterior sobre la qual, i de manera violenta, ha estès el seu domini. La *aprisio*, doncs, no és més que la cohartada jurídica exhibida per aquests quan algú -de fet els "altres" senyors, les institucions eclesiàstiques- intentava discutir els drets sobre un lloc determinat (pp. 68-9).

Treballs com els de Carolina Batet tenen el mèrit d'optar per noves línies de recerca que, com hem vist, donen fruits -potser amargs per alguns- però, sens dubte, estimulants per a la majoria. Crec que el millor servei que podem retre a l'estudi de la Història és compartir els resultats de les diferents propostes historiogràfiques, no des de l'eclecticisme que promouen els defensors de la mort de les ideologies, sinó des d'un esperit crític on honestat i rigor passin per sobre de camarilles i servilismes.

Vicenç Ruiz

BISSON, Thomas N. (ed.)

Cultures of Power: Lordship, Status, and Process in Twelfth-Century Europe

Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1995. X+347 p.

En els darrers anys s'ha produït un procés de renovació en el camp de la història política, tant pel que fa a la metodologia com a les temàtiques d'estudi, que ha estat possible gràcies a les aportacions de

les altres ciències socials, singularment la sociologia, l'antropologia política, la psicologia social i l'economia. Precisament, un dels aspectes més estudiats avui dia des de que l'any 1980

Wim P. Blockmans evocà la necessitat d'una redefinició de l'estudi de la història política ("La nouvelle histoire politique", a *L'histoire et ses méthodes (Actes du Colloque Franco-Néerlandais, Amsterdam 1980)*. Lille: Presses Universitaires de Lille, 1981, p. 109-121), és el de la història del poder, fins al punt d'arribar a identificar exclusivament l'anàlisi del polític amb la història del poder.

Respecte d'això, aquesta concepció ha permès l'extensió del polític a allò cultural, entès en el sentit antropològic del terme com un element més de la pràctica social, que il·lustra l'aparició recent, l'any 1995, de *Cultures of Power*, un treball col·lectiu de tretze assaigs que recull, en anglès, la major part de les ponències presentades a un cicle de conferències de caràcter multidisciplinari, organitzat pels membres del comitè d'estudis medievals de la Universitat de Harvard (Cambridge, Massachusetts), que tingué lloc de l'1 al 4 de maig de 1991 amb el títol genèric de "Poder i Societat al segle XII (1050-1225)". El volum ha estat coordinat pel director d'aquest cicle, el professor Thomas N. Bisson, ben conegut a Catalunya per les seves aportacions a la historiografia catalana sobre institucions polítiques i fiscalitat en el període comprès entre mitjan segle XII i els primers anys del segle XIII, essent cabdal la seva obra *Fiscal Accounts of Catalonia under the Early Counts-Kings, 1151-1213* (Berkeley-Los Angeles: University of California Press, 1984).

Algunes de les conferències desenvolupades en la reunió de treball no han estat incloses ara, en aquest volum, com ha estat el cas de la intervenció de Sally J. Fielding, que va parlar de "Fiscal Management in England (1070-1170)", o el cas de Kenneth Pennington, que va parlar de "The Medieval Origins of Due

Process and the Power of the Prince", entre d'altres. Absències d'aquesta publicació que cal lamentar pel seu suposat interès i valor intrínsec. Contràriament, el treball del Prof. Charles Duggan titulat "Papal Judges Delegate and the Making of «New Law» in the Twelfth Century" ha estat escrit *ex professo* per al present volum. Així doncs, pot dir-se, per tant, que el lector no té a l'abast la totalitat de les intervencions que realment es van desenvolupar a la reunió, tot i l'important esforç de l'organització de substituir-les per d'altres que compartien una mateixa preocupació amb el programa dissenyat per aquesta reunió.

El volum s'obre amb unes breus pàgines introductòries del propi Th. N. Bisson, *Introduction* (p.1-8), que pretenen promoure l'estudi del poder en el segle XII "com a subjecte històric", quan van esdevenir-se les primeres "formes protoestats" de poder, des d'un ampli ventall de perspectives (institucionals, polítiques, socials i culturals). D'altra banda, es destaquen molt succintament els aspectes més importants dels treballs aplegats en aquest llibre.

A continuació, un primer bloc de ponències tracta el tema de la noblesa (*Elites Old and New*, p. 9-85), on s'aborda l'actual debat sobre el problema de la relació entre la cavalleria i la noblesa, tant a nivell conceptual com social, especialment els treballs de Benjamin Arnold i Dominique Barthélemy.

Theodore Evergates (Western Maryland College), a *Nobles and Knights in Twelfth Century Europe* (p.11-35), qüestiona el caràcter generalitzador del "model dinàstic" de l'estructura familiar basat en la primogenitura, que no contempla prou les excepcions a la norma social i infravalora la diversitat d'actituds de les famílies nobles del segle XII, com les transferències col·laterals, la

segmentació familiar i la circulació dels fills menors de la germana. L'article de Benjamin Arnold (Reading University, Engl.), *Instruments of Power: The Profile and Profession of ministeriales within German Aristocratic Society, 1050-1125* (p. 36-55), descriu l'ascens social dels *ministeriales* alemanys -identificats amb una "cavalleria professional"- entre 1050 i 1225, des d'una condició jurídica no lliure amb unes funcions administratives i militars, a una "aristocràcia de servei" o *Dienstadel*, gràcies a l'exercici militar de les armes. Pel contrari, Dominique Barthélemy (Université de Paris XII-Val de Marne) a *Castles, Barons, and Vassors in the Vendômois and Neighboring Regions in the Eleventh and Twelfth Centuries* (p.56-68), planteja diverses crítiques a la visió "mutacionista" de G. Duby sobre els orígens de la cavalleria (*militia*) com a grup social en els segles X i XI al Mâconnais i la seva fusió amb els membres de l'alta aristocràcia (*nobilitas*) al llarg del final del segle XII i el primer terç del segle XIII, argumentant, mitjançant l'exemple, en aquest cas, de l'aparent oposició entre barons i varvassors present a la documentació, la inexistència d'una diferenciació jeràrquica entre ambdós grups, que formaven una mateixa classe social al segle XI, i presentant un model alternatiu de la seva evolució històrica. Georges Duby (Collège de France), en la seva ponència *Women and Power* (p. 69-85), tracta de determinar el grau de participació de les *dominae* (dames i vídues nobles) en el poder polític en el nord de França entre 1050 i 1235, a partir dels escrits dels moralistes i de la literatura genealògica. L'anàlisi està centrada en el tractament de dues perspectives: l'esfera pública i l'esfera privada, destacant l'exclusió de les dones

del poder polític, només eren simples transmissores i/o administradores de la *potestas*, i la seva actuació i govern en l'espai domèstic.

Un segon bloc de ponències (*Strategy, Means, Process*, p. 87-199) es centra en la utilització política del dret i dels ceremoials reials.

Stephen D. White (Emory University), a *Proposing the Ordeal and Avoiding it: Strategy and Power in Western French Litigation, 1050-1110* (p. 89-123), analitza les diverses estratègies polítiques que s'amagaven darrera de la proposta d'ús del judici per ordalia en la resolució de conflictes privats entre laics i monestirs a finals del segle XI. D'aquesta manera presenta la decisió personal del recurs a l'ordalia bilateral com un mitjà efectiu per tractar de pressionar l'altra part a evitar-la, i així poder treure un profit tàctic en el transcurs d'un plet. Un panorama diferent l'ofereix Geoffrey Koziol (University of California at Berkeley), qui a *England, France, and the Problem of Sacrality in Twelfth-Century Ritual* (p. 124-148) constata, d'una banda, la continuïtat dels rituals polítics de sacralització monàrquica litúrgico-eclesiàstica durant el segle XII, malgrat els intents de desacralització del poder reial endegats per la reforma gregoriana, i, de l'altra, l'aparició de nous elements de sacralització règia amb la incorporació d'elements religiosos (la taumatúrgia) i l'apropiació de referències cavalleresques (l'ús d'esperons en les cerimonies de coronació reial i la subordinació d'aquestes cerimonies a la celebració de torneigs i cerimònies d'armar cavallers). A la segona part de l'article, contrasta el diferent desenvolupament dels rituals i les tècniques retòriques en les monarquies anglesa i francesa al segle XII: les diverses tendències secularitzadores de l'autoritat política en la monarquia

normanda amb el predomini de la concepció de la sacralitat de la reialesa i la caracterització ètico-moral de la monarquia angevina. La contribució de R.C. Van Caenegem (Université de Gand), *Law and Power in Twelfth Century Flanders* (p. 149-171), estudia les estretes relacions existents entre dret i poder en el context històric de la greu crisi política successòria esdevinguda al comtat de Flandes els anys 1127-28 amb l'assassinat de l'infant comte Carles el Bo, centrant-se en la relació dialèctica establerta entre societat i organització política. Destaca bàsicament tres aspectes: a) la contradicció entre la subjecció feudal i la independència política en la figura del comte de Flandes, immers en la piràmide feudal com a vassall del rei de França; b) la virtual desaparició de la servitud en Flandes amb el desenvolupament de l'autonomia urbana; c) la substitució del vell sistema d'ordalies pels judicis amb tribunals i un nou sistema d'indagació: la *ueritas scabinorum*. Per últim, l'aportació de Charles Duggan (University of London), *Papal Judges Delegate and the Making of the «New Law» in the Twelfth Century* (p. 172-199), ressalta la importància del paper jugat pels jutges papals delegats en la difusió i consolidació del dret canònic medieval en tot l'Occident catòlic durant la segona meitat del segle XII a través de la pràctica judicial quotidiana.

L'últim bloc de ponències (*Cultures of Power*, p. 201- 328) versa sobre les diverses estratègies discursives entorn del poder, textuals (literatura, llenguatge, exègesi bíblica) i iconogràfiques, en tant que mostren clarament uns objectius polítics molt concrets.

En *Sacred Sanctions for Lordship* (p. 203-230), John Van Engen (University of Notre Dame) s'ha centrat en l'anàlisi semàntico-històrica de l'evolució dels

diferents significats i connotacions que va rebre el concepte de domini (senyorial) o *dominium* en les diverses reflexions i debats eclesiològics de tipus conceptual dels autors eclesiàstics dels segles XI i XII, per tal de donar nom i legitimar ideològicament, amb referències teològiques reinterpretades, les noves situacions de poder polític i econòmic que s'estaven desenvolupant. A continuació, John W. Williams (University of Pittsburgh), a *León: The Iconography of a Capital* (p. 231-258), ratifica la tesi de la penetració de l'art romànic en la zona castellanoleonese a partir de l'estreta relació amb Cluny durant el regnat de Fernando I i proposa la hipòtesi del caràcter programàtic de la producció artística de l'època de Fernando I, com a expressió del poder regí, al voltant de la idea "imperial" de la capitalitat lleonesa, la construcció dinàstica del panteó reial en l'església palatina de Sant Isidor i d'algunes obres miniades i d'orfebreria patrocinades pel mateix monarca. La ponència de Laura Kendrick (Rutgers University), *Jongleur as Propagandist: The Ecclesiastical Politics of Marcabru's Poetry* (p. 259-286), analitza la dimensió propagandística d'alguns poemes lírics en llengua vernacla atribuïts a Marcabrú i la seva relació amb la divulgació de les idees eclesiàstiques de reforma de la moralitat sexual de la conducta senyorial i condemna de l'adulteri, mitjançant un seguit d'insinuacions, acusacions d'il·legitimitat i amenaces de mala publicitat. En una perspectiva relacionada amb aquesta, a *Courtliness and Social Change* (p. 287-309), C. Stephen Jaeger (University of Washington) realitza un rigorós esforç hermenèutic, molt suggerent des del punt de vista metodològic, centrat en l'anàlisi de l'ús del *roman courtois* com a element de propagació d'un nou sistema de valors

alternatiu, el de la cavalleria, en un context de transició d'una societat guerrera a una societat cortesana, al segle XII. La tesi central reposa sobre la convicció de l'existència d'una relació entre text i acció, que es manifesta en una mimesi de comportaments socials en què la societat imita la literatura. Finalment, Philippe Buc (Stanford University), a «*Principes gentium dominantur eorum*» *Princely Power Between Legitimacy and Illegitimacy in Twelfth-Century Exegesis* (p. 310-328), examina les diferents posicions dels exègetes bíblics del segle XII del nord de França sobre la qüestió del poder polític en relació als temes de la justificació de la *dominatio*, la disputa de poders entre *regnum* i *sacerdotium*, i les relacions de poder entre el príncep i els seus súbdits, posant en relleu la interpretació igualitarista i antimonàrquica de Pere el Cantor i el seu cercle, oposada al principi jeràrquic propugnat per l'exègesi mendicant del segle XIII.

Unes conclusions finals (p. 329-331) redactades per l'editor del present volum, el mateix Thomas N. Bisson, insisteixen en la necessitat d'aprofundir en el coneixement de la naturalesa i la pràctica del poder polític en totes les seves dimensions, des de diferents disciplines i àmbits temàtics.

Aquest llibre, com pot apreciar-se, és el resultat d'un recorregut heterogeni, però certament unitari. Els textos que componen aquest llibre tracten qüestions tan diverses com la legitimitat del poder, el suport ideològic, l'imaginari polític o el

canvi social, entre d'altres. Tanmateix, recíprocament, el nexa teòric comú existent en els treballs compilats es presenta, d'una manera més o menys difusa, sota la perspectiva de la Teoria de l'Acció Social: una història centrada en l'acció intencional dels seus agents, de marcat caràcter social. Definida així, la noció de l'acció ha permès obrir un vast camp nou a la recerca amb la multiplicació dels objectes particulars, l'estudi dels quals ha esdevingut aleshores adient: el rerefons ideològic de les diverses formes de poder, els canals de difusió de les doctrines polítiques i les justificacions dels actors polítics. En d'altres paraules, es tractaria, doncs, d'una aproximació cultural a allò polític i/o social.

En definitiva, els diversos treballs aplegats en aquest volum donen una bona idea de l'ampli marc d'anàlisi temàtic desenvolupat per la historiografia recent en aquest camp de recerca, des de diferents àmbits del coneixement. Cal esperar que la seva publicació serveixi d'estímul per a incentivar futures investigacions semblants, especialment en el context espanyol. En aquest sentit, i enmig d'un panorama força ensopit, caldria destacar la tasca de renovació dels estudis d'història política realitzada, amb molt de mèrit, pel prof. José Manuel Nieto Soria i el seu equip d'investigació en l'àmbit de la monarquia castellana baixmedieval, que ha estat un pas endavant molt important i necessari.

Javier Robles Montesinos

CABAÑERO SUBIZA, Bernabé

Los Castillos Catalanes del siglo X. Circunstancias históricas y cuestiones arquitectónicas.

Zaragoza: Institución «Fernando el Católico», 1996. 356 p.